

Sambandsmálið (1908)

Útgáfa 1.0 af rafræna skjalinu

Þetta PDF skjal er hluti afraksturs skönnunar á prentuðu eintaki af téðu riti. Markmið þessarar útgáfu er að veita almenningi færi á að eignast sitt eigið rafrænt eintak af því án endurgjalds.

Skjalið er upprunalega birt á vefnum <https://urlausnir.is>. Þar má finna rafrænar útgáfur hinna bindanna og verða nýrri útgáfur af skjölunum í boði þar.

Takmörkun ábyrgðar

Höfundur skjals þessa afsalar sér allri ábyrgð, að því marki sem lög heimila, vegna beinnar og/eða óbeinnar notkunar skjalsins sjálfs eða afurða sem af því leiðir. Þó að stefnt hafi verið að því markmiði að skjalið endurspegli sem best innihald upprunalegu bindanna er hvorki hægt að tryggja né ábyrgjast að það hafi tekist. Framangreint á einnig við um efnislegt innihald prentuðu eintakanna sem skönnuð voru.

Höfundaréttur

Höfundur skjals þessa álitur að hvers kyns höfundaréttur á prentaða eintakinu sé útrunninn.

Hvers kyns höfundarréttur sem höfundur skjalsins gæti hafa skapað sér til handa með skönnuninni sjálfri eða öðru framlagi sínu til sköpunar þess, skal vera meðhöndlaður í samræmi við Creative Commons Zero höfundaleyfið (CC0 1.0 Universal eða síðari útgáfa þess).

Ábendingar

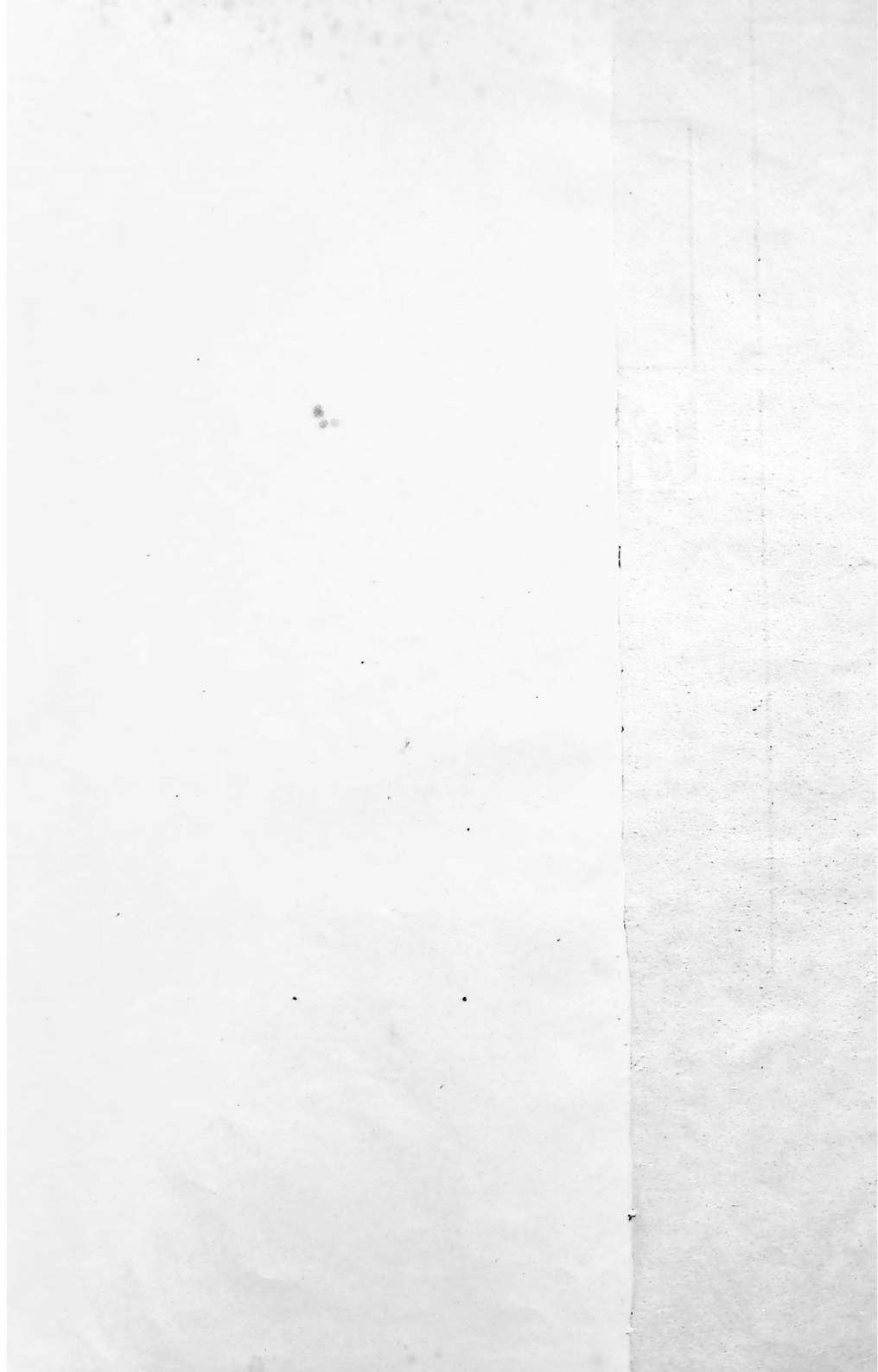
Séu ábendingar um mögulegar úrbætur á skjalinu er hægt að koma þeim á framfæri við höfund þess.

Athugasemdir um þessa útgáfu

Skannað var eintak í vörslu Bókasafns Kópavogs.

Höfundur skjalsins: Svavar Kjarrval (svavar@kjarrval.is)

Sambandsmálið

Uppkast að lögum

um

ríkisrjettarsamband Danmerkur og Íslands.

(Inngangur laganna, er þau hafa náð samþykki bæði ríkisþings og alþingis og staðfesting konungs, orðist svo:

Vér Fridrek hinn áttundi o. s. frv.

Gerum kunnugt: Ríkisþing Danmerkur og alþingi Íslendinga, hafa fallist á og Vér með samþykki Voru staðfest eftirfarandi lög:)

1. gr.

Ísland er frjálst og sjálfstætt land, er eigi verður af hendi látið. Það er í sambandi við Danmörku um einn og sama konung og þau mál, er báðir aðilar hafa orðið ásáttir um að telja sameiginleg í lögum þessum. Danmörk og Ísland eru því í ríkjasambandi, er nefnist veldi Danakonungs.

Í heiti konungs komi eftir orðið: »Danmerkur«, orðin: »og Íslands«.

2. gr.

Skipun sú, er gildir í Danmörku um ríkiserfðir, rétt konungs til að hafa stjórn á hendi í öðrum lönd-

um, trúarbrögð konungs, myndugleika hans og um ríkisstjórn, er konungur er ófullveðja, sjúkur eða fjarstaddur, svo og um það, er konungdómurinn er laus, og enginn ríkisarfi til, skal einnig gilda að því er til Íslands kemur.

3. gr.

Þessi eru sameiginleg mál Danmerkur og Íslands:

1. Konungsmata, borðfé ættmenna konungs og önnur gjöld til konungsættarinnar.
2. Utanríkismálefni. Enginn þjóðasamningur, er snertir Ísland sjerstaklega, skal þó gilda fyrir Ísland nema rjett stjórnarvöld íslenzk samþykki.
3. Hervarnir á sjó og landi ásamt gunnfána, sbr. þó 57. gr. stjórnarskrárinnar frá 5. janúar 1874.
4. Gæsla fiskiveiðarjettar þegnanna, að óskertum rjetti Íslands til að auka eptirlit með fiskiveiðum við

Ísland eptirsamkomulagi við Danmörku.

5. Fæðingjarjettur. Löggjafarvald hvors lands um sig getur þó veitt fæðingjarjett með lögum og nær hann þá til beggja landa.
6. Peningaslátta;
7. Hæstiréttur. Þegar gjörð verður breyting á dómaskipun landsins, getur löggjafarvald Íslands þó sett á stofn innanlands æðsta dóm í íslenskum málum. Meðan sú breyting er eigi gjörð, skal þess gætt, er sæti losnar í hæstarjetti, að skipaður sé þar maður, er hafi sjerþekkingu á íslenskri löggjöf, og kunnugur sje íslenskum lögum.
8. Kaupfáninn út á við.

4. gr.

Öðrum málefnum, sem taka bæði til Danmerkur og Íslands, svo sem póstsambandið og ritsímasambandið milli landanna, ráða dönsk og íslensk stjórnarvöld í sameiningu. Sé um löggjafarmál að ræða, þá gjöra löggjafarvöld beggja landa út um málið.

5. gr.

Danir og Íslendingar á Íslandi og Íslendingar og Danir í Danmörku njóta fulls jafnréttis.

Þó skulu forrjettindi íslenskra námsmanna til hlunninda við Kaupmannahafnar-háskóla óbreytt. Svo skulu og heimilisfastir Íslendingar á Íslandi hjer eptir sem hingað til vera undanþegnir herþjónustu á sjó og landi.

Um fiskiveiðar í landhelgi við Danmörku og Ísland skulu Danir og Íslendingar jafnrétt háir meðan 4. atriði 3. gr. er í gildi.

6. gr.

Pangað til öðruvísi verður ákveðið með lögum, er ríkisþing og alþingi setja og konungur staðfestir, fara dönsk stjórnarvöld einnig fyrir hönd Íslands með mál þau, sem eru sameiginleg samkvæmt 3. gr. Að öðru leyti ræður hvort landið að fullu öllum sínum málum.

7. gr.

Meðan Ísland tekur engan þátt í meðferð hinna sameiginlegu mála, tekur það heldur ekki þátt í kostnaði við þau; þó leggur Ísland fé á konungsborð og til borðfjár konungsaettmenna hlutfallslega eptir tekjum Danmerkur og Íslands. Framlög þessi skulu ákveðin fyrirfram um 10 ár í senn með konungsurskurði, er forsætisráðherra Dana og ráðherra Íslands undirskrifa.

Ríkissjóður Danmerkur greiðir landssjóði Íslands eitt skipti fyrir öll 1,500,000 kr., og eru þá jafnframt öll skuldaskipti, sem verið hafa að undanfögnu milli Danmerkur og Íslands, fullkomlega á enda kljád.

8. gr.

Nú ris ágreiningur um það, hvort málefni sé sameiginlegt eða eigi, og skulu þá stjórnir beggja landa reyna að jafna hann með sjer. Takist það eigi, skal leggja málið í gjörð til fullnaðarúrslita. Gjörðardóminnskipa 4 menn, er konungur kveður til, tvo eptir tillögu ríkisþingsins (sinn úr hvorri þingdeild) og tvo eptir tillögu alþingis. Gjörðarmennirnir velja sjálfir oddamann. Verði gjörðarmenn ekki á eitt sáttir um kosningu oddamannsins, er dómsforseti hæstarjettar sjálfkjörinn oddamaður.

9. gr.

Ríkisþing og alþingi getur hvort um sig krafist endurskoðunar á lög- um þessum þegar liðin eru 25 ár frá því er lögín gengu í gildi. Leiði endurskoðunin ekki til nýs sáttmála innan 3 ára frá því er endurskoð- unar var krafist, má heimta endur- skoðun af nýju á sama hátt og áð- ur, að 5 árum liðnum frá því nefnd- ur 3 ára frestur er á enda. Nú tekst ekki að koma á samkomulagi með-

al löggjafarvalda beggja landa innan 2 ára frá því, er endurskoðunar var krafist í annað sinn, og ákveður kon- ungur þá, með 2 ára fyrirvara, eptir tillögu um það frá ríkisþingi eða alþingi, að sambandinu um sam- eiginleg mál þau, er ræðir um í 4. 5. 6. 7. og 8. tölulið 3. greinar, skuli vera slitið að nokkru eða öllu leyti.

10. gr:

Lög þessi öðlast gildi

Sambandsmálið.

Eins og kunnugt er, urðu *stöðulögin* svokölluðu frá 2. janúar 1871 til *án allrar íhlutunar frá alþingis hálfu*. Konungur og ríkisþingið þröngvaði þeim að þjóðinni, að alþingi fornspurðu.

Lögin skildu 9 flokka *alinnlendra mála úr alríkismálunum*, sérmálin svo kölluðu. Seinna fékk stjórnarskráin frá 5. janúar 1874 alþingi umráð yfir málum þessum í orði kvæðnu. Lengra komust umráðin í reyndinni ekki fyr en heimastjórnin komst á. Þangað til var öllum stórmálum neitað um konungsstaðfestingu, þegar stjórninni bauð svo við að horfa.

Hið ráðgefandi alþingi mótmælti að vísu stöðulögunum. En í framkvæmdinni hefir þó alþingi og öll stjórnarvöld landsins bygt á þeim.

Ofan á þetta ástand bætist, að Danir hafa talið sér heimilt að breyta stöðulögunum eftir eigin geðþótta eða afnema þau alveg. Matzen ríkisréttarkennari við Kaupmannahafnarháskóla segir þannig um lögin: „En auðvitaður hlutur er það, og því verður vel að halda föstu, að starf hins íslenska sérmálalöggjafarvalds er altaf og eingöngu háð hinu almenna löggjafarvaldi konungsríkisins, svo sannarlega

sem það vald, sem sett hefir lögin, getur breytt lögunum og felt þau úr gildi“.

Þó að merkilegt megi það heita að svo vöxnu máli, þá hefir stjórn-málabarátta Íslendinga hingað til miklu meira snúist um fyrirkomulag hinnar innlendu stjórnar en um afstöðu landanna, Íslands og Danmerkur, hvors til annars.

Alvarleg gangskör til þess, að tryggja og bæta millilanda sambandið var í rauninni ekki gerð fyr en 1906, í utanför þingmanna. Þá urðu báðir þingflokkarnir eða allir 3 þingflokkarnir, sé Landvarnar-þingmaðurinn talinn sér, ásáttir um að fara fram á:

að alþingi og ríkisþingið setti í sameiningu ný lög í stað stöðulaganna.

að hin væntanlegu sambandslög ákvæðu sameiginlegu málin en ekki sér-málin, eins og stöðulögin gjöra,

að Íslands væri getið í heiti konungs, að í stað árgjaldsins úr ríkissjóði kæmi útborgun eitt skifti fyrir öll á hæfilegri upphæð, og

að ráðherra Íslands undirskrifaði framvegis skipunarbréf sitt.

Jafnframt var því hreyft að flytja bæri dómsvald hæstaréttar til Íslands,

en um það voru þó skoðanir Íslendinga skiftar.

Loks fór einn þingmaður fram á það, að ráðherra Íslands fengi að leita staðfestingar konungs utan ríkisráðsins.

Lengra en þetta var ekki farið 1906, og þá þótti hr. Sk. Thoroddsen og „Ísafold“ þetta svo mikill fengur, að þau eignuðu sér allan árangur fararinnar!

Bláðamannaávarpið 12. Nóv. 1906, sem svo mikið veður var gjört út af, heldur fram hinu sama. Það segir sbr. „Ísafold“ 14. Nóv. og „Þjóðólf“ 16. s. m., að „staða Íslands gagnvart Danmerkurriki“ eigi að vera þessi:

„Ísland skal vera frjálst sambandsland við Danmörk, og skal með sambandslögum, er Ísland tekur óháðan þátt í, kveðið á um það, hver mál efni Íslands hljóta eftir ástæðum landsins að vera *sameiginleg* mál þess og ríkisins. Í öllum öðrum málum skulu Íslendingar vera einráðir með konungi um löggjöf sína og stjórn, og verða þau mál ekki borin upp fyrir konung í ríkisráði Dana“.

Um þetta voru allir stjórnmalaflokkar ásáttir, nema hvað Heimastjórnarflokkurinn hélt því fram, að ekki mætti leggja ríkisráðsspurninguna undir vald Dana, af því að hún væri sérmál eftir stjórnarþótinni frá 1903. „Ísafold“ og „Þjóðólfur“ féllust á þetta, og gátu þess í næstu blöðum á eftir, að það hefði aldrei verið tilætlan blaðanna, að sambandslögin ákvæðu neitt við vikjandi ríkisráðinu.

Nú er ekki að eins Bláðamannaávarpinu fullnægt, *heldur stendur oss nú margfalt meira til boða*, eftir frumvarpi millilandanefndarinnar. Og mætti því ætla, að þeir menn, sem beittust fyrir það, væru nú ánægðir.

Svo kom Þingvallafundurinn 1907.

Hann heimtaði, að Ísland skyldi vera „frjálst land í konungssambandi við Danmörku, með fullu jafnrétti og fullu valdi yfir öllum sínum málum“.

Jafnframt áskildi fundurinn, að landið fengi „sérstakan fána“, að „þegnuréttur vor verði íslenzkur“ og að þeim sáttmála, sem gjörður yrði, mætti segja upp af beggja hálfu.

Ályktun þessi ber margan vott þess, að þeir, sem hana höfðu samið, báru ekki skyn á málið. Það sézt bæði á hinum sérstöku kröfum um fána og þegnurétt, og á kröfunni um óskertan rétt til uppsagnar á öllum sáttmálum. Fáninn og þegnurétturinn lágu í fyrstu kröfunni, og hitt var alls kostar óhugsanlegt, að nokkur heilbrigður maður gengi að því, að segja mætti sáttmálanum upp og þar á meðal konungi, á sama ári og sáttmálinn var gjörður, eða hvenær sem verkast vildi, enda slíkt fyrirkomulag gjörsamlega óþekt út um víða veröld. Frá þessum öfgum féllu feður ályktunarinnar líka undir eins og þeim var bent á þær.

En hér skal ekki farið lengra út í þá sálma. Mergurinn í fundarályktuninni var hinn sami og í málaleitan þingmanna í utanförinni og Bláðamannaávarpinu: *fullt vald inn á við og jafnrétti út á við*.

Hvorutveggju þessu er fyllilega náð með frumvarpi millilandanefndarinnar, og skal nú sýnt fram á það, um leið og farið er yfir frumvarpið grein fyrir grein.

I. Eftir stöðulögunum er Ísland „óaðskiljanlegur hluti Danaveldis með sérstökum landsréttindum“.

Eftir 1. gr. nefndar frumvarpsins verður það

frjálst og sjálfstætt land, sem eigi má af hendi láta. Sambandið við

Danmörku nær aðeins til konungs og þeirra mála, sem löndin hafa komið sér saman um með frjálsu samkomulagi. Hér eftir verða ríkin tvö konungsríkið Danmörk og konungsríkið Ísland; Sambandið milli landanna er því „ríkjasamband“ eins og komist er að orði í 1. gr. laganna, eða samband tveggja ríkja sbr. og forsendur frumvarpsins, þar sem landið er kallað „sérstakt ríki jafn réttthátt Danmörku“ eða á dönsku „Island er stillt ved Siden af Danmark som en særlig Stat“.

Í þessu sambandi skal mönnum til skemtunar að eins minnst á, að stúdent einn í Kphöfn og „Ísafold“ álitu orðið „uafháðdeligt“ (óafsalanlegt) mjög svo varúðarvert, það orðið sem einna best tákna, að Ísland sé *sjálfs-eignarland*. En það mega þau eiga stúdentinn og „Ísaf.“, að þau rendu andmælu um niður, þegar þau voru frædd um að sama orð var notað í Norsk-sænsku sambands-lögunum.

II. Að 2. gr. frumv., sem lögleiðir fyrir Ísland gildandi skipun um ríkiserfðir m. m., hefir það verið fundið, að með því móti sé oss meinað að taka nokkurn tíma þátt í þarnefndum málum.

En þetta er beinlínis rangt. Í 2. gr. stendur: „Skipun sú, er gildir í Danmörku um ríkiserfðir, . . . skal einnig gilda að því er til Íslands kemur“. Það er aðeins sú núgildandi skipun, sem lögleidd er, og gildi hennar, rétt konungs til ríkis o. s. frv., hefir jafnvel „Ísafold“ aldrei vefengt. Undir eins og Danir breyta núgildandi skipun um þessi mál, eigum vér samkv. 4. gr. jafnan rétt og Danir til að gera nýja skipun hér að lútandi. Hér við bætist, að vér höfum aldrei síðan

1262 tekið þátt í þeim málum, er ræðir um í 2. gr.

III. Eftir 3. gr., eru sameiginlegu málín 8 alls, sem sé 1. Borðféð til konungsættarinnar. 2. Utanríkismál-efni. 3. Hervarnir. 4. Eftirlit með fiskiveiðum vorum. 5. Fæðingjaréttur. 6. Peningaslátta. 7. Hæstiréttur og 8. Kaupáninn út á við.

Það hefir verið tekið fram gagnvart 1. lið 3. gr., eða gjöldunum til konungsættarinnar, að með því væri ný gjöld að raunalausum lögð á landið. Og þessu vopni verður vafalaust veifað framan í suma kjösendur, að minsta kosti í laumi. Að þessu liggja fyrst þau svör, að Dönum er ekki hér um að kenna. Íslendingar sóttu það *allir* jafn fast, að landið legði hlutfallslega fé á borð konungs og ættmenna hans, til þess að það kæmi enn betur fram, að hann væri engu síður konungur Íslands en Danmerkur. Og hvað upphæðinni viðvikur, þá fer hún naumast fram úr 16,000 kr. á ári. Nú er borðfé konungs og ættmenna hans alls 1 miljón 155,200 kr. Árstekjur Danm. eru rúmar 88 milj. krónur, en árstekjur Ísl., að lánsnupphæðinni fráskildri, rúmar 1 milj. 150 þús. kr.

Og á móts við þessar 16000 kr. á ári jafnast það væntanlega, að sambandslögin áskilja Danmörku ekki áframhald í hlutdeild í sektum og uppteknu fé fyrir landhelgisbrot. En þetta hvorttveggja hefir þau 2 ár, 1906 og 1907, er það hefir goldist Danmörku, numið að meðaltali á ári, rúmum 23,800 kr.

Um 2. og 3. lið 3. gr. eða utanríkismálín og hervarnir, heldur Ísafold því fram 27. f. m. að þau eigi að „nota til að halda oss í innlimunarhafti, um aldur og æfi“. Nokkrum línunum á undan kallar blaðið, hin óupp-

segjanlegu mál, utanríkismál og her-
varnir „mál sem taka ekkert til Ís-
lands, eða lítið sem ekkert. Hervarn-
ir snerta það ekki hót“ segir blaðið
og bætir við nokkru neðar: „Líkt
má segja um utanríkismálin. Þau
snerta Ísland að öllum jafnaði nauða-
lítið, sem ekki neitt.

Önnur eins ósamkvæmni og þetta er
óræk sönnun fyrir því, að blaðið veit
ekki hvað það fer með. Mál sem ekki
snerta landið eiga að innlima það!

Blaðið heldur auðsjáanlega og félag-
ar þeir, sem elta það, að ekkert ríki
sé sjálfstætt, nema það sé allskostar
óbundið, eða geti gert alt sem því
dettur í hug. En þá er ekkert sjálf-
stætt ríki til. Því að öll ríki eru
meira og minna bundin við samninga
og gildandi lög. Eins og hver maður
er bundinn sjálferðum samningum
og settum lögum.

*Sjálfstæði þjóða og einstaklinga þjóðir,
að þjóðin eða einstaklingurinn sje
ekki bundin öðrum böndum en
þeim, sem hún sjálf eða hann sjálf-
ur hefir lagt á sig.*

Ísland *felur* Dönum utanríkismál sín
og landvarnir af fúsum vilja, verði
frnmv. að sambandslögum. Og það
er svo langt frá því, að þetta sé eins
dæmi um Ísland eða að það sé afar-
kostum beitt, *að ekki eitt einasta laud
í ríkjasambandi eða nokkurt sambands-
ríki á við jafngóða kosti að búa innan
álfu eða utan.*

Svo er fávízka „Ísaf.“ og félaga fá-
heyrð.

Í *þýzka ríkinu*, sem í eru 4 kon-
ungsríki og mörg hertogadæmi og
furstadæmi, eru:

1. fjöldi mála sameiginleg, 16 flokk-
ar mála alls, þar á meðal náttúrlega
utanríkismál og hervarnir.

2. eru öll sameiginlegu málin óupp-
segjanleg og

3. verða öll sambandsríkin að leggja
hlutfallslega jafnt til sameiginlegu mál-
anna af fé og öðrum kvöðum.

Eins er ástatt um lýðveldið *Sviss*,
sem í eru yfir 20 smáríki, og *Banda-
ríkin* í Ameríku, sem eru yfir 40—50.
Og eins er um ríkjasamband *Austur-
ríkis* og *Ungverjaland*s sama máli að
gegna, nema hvað sameiginlegu málin
eru þar færri en í hinum, aðeins her-
varnir og utanríkismál.

Óuppsegjanlegu málin milli Íslands
og Danmerkur eru aðeins 2, utanríkis-
mál og hervarnir. Borðfékonungs og ætt-
manna er afleiðing af konungssamband-
inu og á í rauninni ekki heima í 3. gr.

Þessir 2 flokkar mála eru nátengd-
ir konungssambandinu.

Og beggja þeirra þarfnast landið, getur
í hvorugu tillitinu veitt sér vörner nægi,
af því hve það er fámennt og fátækt.

Danmörk er, þótt ekkert stórveldi
sé, ólíkt færara um að komast að
heppilegum samningum við önnur lönd
en vér. Milli þjóðanna ræður, ekki
síður en milli einstaklinganna, að gjöf
sér til gjalda. Vér sem verzlum ekk-
ert við Spán, hefðum t. d. vafalaust ekki
komist að jafngóðum samningum um
fisksölu þangað upp á vort eindæmi,
eins og Dönum þó lánaðist að ná.

Og þó að Danmörk geti hvorki varið
sjálfa sig né aðra, ef stórpjöld ræðst
á hana, þá er oss mikill styrkur að
sambandi við hana. Danmörk er eigi
að eins gamalt ríki, heldur er hún
líka svo gott land og liggur svo vel
við verzlun og siglingum, að engri
þjóð mundi haldast uppi fyrir hinum
að taka hana herskildi. Og af því
njótum vér Íslendingar góðs.

Það er heimskumál, að tala hér um
afsölu réttinda. Því að Danir hafa

farið ómótmælt með báða málsflokkana síðan 1380. Og það er ekki gott samræmi í því, að heimta altaf fleiri og fleiri herskip af þeim til landhelgisvarnar og amast þó við hervaldi þeirra.

Jafnmikil heimska er það að halda, að vér getum lent í hernaðarvundræðum með Dönnum og enda tapað landi voru, ef frumvarpið gengur fram.

Það er alveg gagnstætt. Nú eigum vér það á hættu. En *undir þá hættu er sett*, ef frumvarpið gengur fram. Því veldur ákvæði 1. gr. um að eigi megí landið af hendi láta. Eftir 18. gr. grundvallarlaganna semur konungur frið, og getur með samþykki ríkisþingsins látið af hendi lönd og þegna. Danir skilja þetta ákvæði svo, sem þeir geti fargað Íslandi, og þeim væri vorkunn þó að þeir gripi ekki síðast til þess, ef land þyrfti að láta. En nú er það algeng þjóðaregla, að *lögmati* slíkrar ráðstöfunar fari eftir þess lands lögum, sem í hlut á. Gengi nefndarfrumvarpið fram, væri afsal konungs og ríkisþings ekki bindandi fyrir Ísland, enda mundi þá aldrei til þess koma, að Danir létu það af hendi, og því síður, að nokkur þjóð tæki við því.

Loks er alveg rangt að segja, að þessi mál séu bundin við Danm. um aldur og æfi. Slík bönd eru ekki til, sízt milli þjóða, þar sem hnefarétturinn sker oft úr. Þjóðirnar taka sér það vald, sem þær þykjast eiga, þegar þær eru því umkomnar, og ekki fyr, hvað sem pappírsrétti liður. Noregur var í óuppsegjanlegu sambandi við Svíþjóð, en sleit sig samt lausan, þegar honum var vaxinn þróttur til þess.

Hér er auk þess og *umfram* það, sem þekkist meðal annara þjóða, hvorri þjóðinni um sig áskilinn réttur til endurskoðunar, en sá réttur ásamt skýlausum rétti til að segja lausu sam-

bandinu um hin málin, einkum fæðingjarétti og flaggi, mundi vafalaust leiða til fulls skilnaðar, ef Íslendingar æsktu þess. Hvað skyldi Dönnum geta gengið til að halda í þá 2 flokka, er þeir hafa tóm útgjöld af, þegar alt annað væri farið.

Að hinum liðum 3. gr. hefur ekki verið fundið, enda liggur *stórmikil og lítt metanleg aukning landsréttinda* vorra í þeim öllum eða flestum, sérstaklega í 5., 7. og 8. lið.

Samkv. 5. lið getum vér ekki að eins veitt mönnum innfæddra rétt, er gildi fyrir Ísland, heldur gildir sá réttur einnig fyrir Danmörku.

Samkv. 7. lið getum vér afnumið dómsvald hæstaréttar þegar vér viljum, og þar með er fullnægt kröfu, sem staðið hefur á dagskrá þings og þjóðar síðan 1851.

Með 8. lið er viðurkendur réttur vor til að flagga með því flaggi, sem vér viljum, svo langt sem íslenzkt vald nær, þ. e. bæði á landi og í landhelgi.

Auk þess er það stórmerkilega og alstaðar óþekta *nýmáli tekið upp*, að *vér getum sagt Dönnum upp umboðinu til að fara með 5 seinustu liði greinarinnar* og tekið þá að oss sjálfir til flutnings.

Ög þetta á að heita innlimun!

IV. Yfir öllum málum, sem eru eða seinna kunna að verða sameiginleg, hefur hvort landið um sig full og óbundin ráð samkv. 4. gr.

V. Að 5. gr. hefur það verið fundið, að Danir hefðu, hvar í heiminum sem þeir byggju, jafnrétti við Íslendinga, er heima eiga á Íslandi.

En þetta er *allskostar rangt*.

1. liður greinarinnar er svo: „Danir og Íslendingar á Íslandi og Íslendingar og Danir í Danmörku njóta fulls jafnrættis“.

Með öðrum orðum, þeir Danir, sem búsettir eru á Íslandi njóta sama réttar og þar búsettir Íslendingar. Um rétt Dana, sem eru búsettir *utan Íslands*, er aftur á móti ekkert sagt og af því leiðir, að þeir hafa ekki jafnrétti við Íslendinga.

1. liður greinarinnar veitir Dönnum þannig engan nýjan rétt, staðfestir aðeins þann rétt, sem þeir jafnt annara þjóða mönnum hafa hér, *meðan* þeir eru hér búsettir.

Að þetta sé rétt skýring, sést líka á 3. lið greinarinnar, þar sem Dönnum er áskilinn réttur til fiskiveiða í landhelgi, *meðan þeir verja landhelgina*, sbr. og orð athugasemdana við 1. lið 5. gr.: „að öðru jöfnu“. Því að hefði 1. liður gr. náð til Dana sem búsettir eru *utan* Íslands, hefði verið óþarft að taka upp ákvæðið í 3. lið.

Hér eftir getum vér vafalaust, verið frv. að lögum, sett búsetu sem skilyrði fyrir kaupmensku hér á landi og yfir höfuð að tala hagað löggjöf vorri gagnvart annarstaðar búsettum mönnum svo sem vér viljum. Vér verðum þar aðeins að gæta tvenns, fyrst þess, að ganga ekki of nærri alþjóðaréttinum, og í annan stað þess, að gera *hér búsettum* Dönnum ekki lægra undir höfði en Íslendingum.

VI. Með 6. gr. er 2 *meginatriðum slegið alveg föstum*. Annað atriðið horfir *út á við*, lýtur að meðferð Dana á málum vorum. Hitt horfir *inn á við*, að valdi voru innanlands og yfir öllum málum, sem Danir fara ekki með.

Eftir grein þessari „fara dönsk stjórnarvöld *einnig fyrir Íslands hönd* með mál þau, sem eru sameiginleg samkvæmt 3. gr.“ Þetta ákvæði horfir út á við, að Dönnum, og slær því ó-

yggjandi föstu, að þeir fara með mál þessi *sem umboðsmenn vorir*, sbr. 1. gr.

Hitt ákvæðið horfir inn á við og er svo: „Að öðru leyti ræður hvort landið að fullu öllum sínum málum“.

Hér er sagt með vilja „hvort landið um sig“, en ekki Ísland, til þess að ekki verði hægt að segja, að Danir hafi skamtað oss fullveldi vort yfir málum vorum. Og öll setningin þýðir hvorki meira né minna en það, að vjer ráðum *íhlutunarlaust* af Dana hálfu *öllum* málum vorum, öðrum en talin eru í 3. gr. Þar á meðal, eins og tekið er fram í athgs. við greinina, því, hvort mál vor skuli borin upp í ríkisráðinu eða ekki.

VII. Um 7. gr. er ekki annað að segja en að með með henni er einum af ásteytingarsteinum íslenskrar tilfinningar rutt úr vegi, þar sem árgjöldum ríkissjóðs, er kölluð hafa verið „framlög“ (Tilskud), verður snúið upp í útborgun á hæfilegum höfuðstóli eitt skifti fyrir öll.

Um féð á konungsborð m. m. er talað áður.

VIII. 8. gr., sem ákveður, að ágreiningi um það, hvort mál sé sameiginlegt eða ekki, skuli skotið til 4 manna nefndar, er alþingi tilnefnir að helmingi á móts við ríkisþingið, hefur verið misskilin á marga vegu, en það þó helzt fundið henni til foráttu, að forseti hæstaréttar á að ganga til sem oddamaður, verði nefndarmenn ekki á eitt sáttir.

Fyrst hefir því verið haldið fram, að nefnd þessi eigi að dæma um *allan* ágreining milli landanna. En það er beinlínis rángt. Eins og berlega stendur í greininni, á nefndin *adeins* að dæma um *það*, hvort málið sé sameiginlegt eða ekki. Þegar úr því er skorið, er starf nefndarinnar úti.

Sé um sameiginlegt mál eftir 3. gr. að ræða, taka dönsk stjórnarvöld við málinu til meðferðar samkv. lögunum.

Sé ekki um sameiginlegt mál samkv. 3. gr. að ræða, hverfur málið undir ísl. stjórnarvöld.

Og rifji maður upp fyrir sér sameiginlegu málin, eftir 3. gr., sem sé 1. borðféð, 2. utanrikismál, 3. hervarnir, 4. gæsla á fiskiveiðaréttinum, 5. innfæddra réttur, 6. peningaslátta, 7. hæstiréttur, 8. verzlunarflaggið út á við, þá er nær því óhugsandi, að deila geti orðið um annan flokk þessara mála en utanrikismálin, sem sé það, hvort málið snerti Ísland svo, að samþykki ísl. stjórnarvalda þurfi að koma til.

En þó að grein þessi muni þannig eigi hafa mikla þýðingu í framkvæmdinni, þá er hún ein af ljósustu vottunum um það, að hér er að ræða um 2 *jafnháa málsparta*, Dani annars vegar og Íslendinga hins vegar.

Og á engum röknum er bygð aðfinningin að því, að forseti hæstaréttar skuli vera oddamaður. Danskur eða íslenzkur hlýtur oddamaðurinn að vera, og með allri virðingu fyrir ísl. háyfirdómaranum, sem oft hefur vasast í pólitík ekki síður en aðrir, mun hver maður verða að játa með sjálfum sér, að forseti hæstaréttar sé hinum að öllu leyti ákjósanlegri. Hlutkesti getur ekki komið til nokkurra mála undir slíkum kringumstæðum.

IX. Undarlegust af öllum aðfinningum við frumvarpið eru þó mótbárurnar við 9. gr. Sú grein frumvarpsins, sem er allra greinanna bezt, enda mest haft á móti henni af Dönum.

Eftir grein þessari eiga Íslendingar *heimtingu* á, að öll lögin verði endurskoðuð eftir 25 ár, og eftir 37 ár geta þeir *einir sér sagt upp öllum sameig-*

inlegu málunum nema tveimur, hervörnum og utanrikismálum.

Grein þessi, sem er skirasta sönnunin fyrir fullveldi Íslands, er *alveg óþekt meðal allra sambandsþjóða* veraldarinnar. Ekkert henni líkt finnst í sambandslögum Þjóðverja, Bandamanna í Ameríku og Svissbúa. Þar eru öll sameiginlegu málin óuppsegjanleg um aldur og æfi.

Móti greininni mundi heldur engin rödd hafa heyrst, ef að Þingvallafundurinn hefði verið skipaður einhverjum þeim mönnum, sem hefðu borið rétt skyn á málið.

Auk andmæla þeirra, sem rakin eru hér á undan, hefir það verið fundið að frumvarpi nefndarinnar, að það væri nokkuð víða rangt *þýtt* eftir danska textanum. Og menn hafa sagt, að þar sem svo stæði á, þar mundi gjörðardómurinn eftir 8. gr. eflaust fara eftir danska textanum.

Sérstaklega hefir „Ísafold“ fundið að því,

að veldi Danakonungs væri ekki rétt þýðing á „det samlede danske Rige“.

að „rikjasamband“ væri ekki sama og „Statsforbund“ (Statsforbindelse).

að „sáttmáli“ væri ekki sama og „Overenskomst“ og

að „sameiginleg mál“ væri ekki réttnefni á þeim málum, er Danir færu með eftir 3. gr.

En alt er þetta hinn mesti misskilningur.

Fyrst og fremst er það algjörlega rangt, að íslenzka frumvarpið sé þýðing eftir danska textanum. *Textarnir eru 2 og báðir jafnrétt háir yfirleitt.*

Þessu hafa Danir sjálfir játað sbr. upphaf 8. nefndarfundar, nefndarálitið bls. 16, og situr því sannarlega illa á Íslendingum, að vilja endilega gjöra íslenzka textann að ómerkilegri útlæggingu.

Og að því er sérstaklega snertir orðatiltækin „*veldi Danakonungs*“ og „*rikjasamband*“, þá vill svo til, að Danir hafa sjálfir játað, að *pau svöruðu til dönsku* orðatiltækjanna „det samlede danske Rige“ og „Statsforbindelse“, sjá sama stað í nefndarálitinu.

Annars er það fremur barnalegt, að vera að finna að orðatiltækinu „det samlede danske Rige“, enda þó að ísl. textinn væri eigi jafn óaðfinnanlegur og hann er.

Þessi orð eru ekkert annað en miði á sambandi milli 2 landa, sem í næsta orði á undan er játað um, að sé 2 *sjálfstæð ríki*, sbr. orðið „*rikjasamband*“ og yfirleitt öll ákvæði frumvarpsins.

Og að minsta kosti hafa önnur miklu stærri lönd og ríki unað því vel, þó að nafns þeirra væri ekki getið í hinu sameiginlega heiti, og jafnvel sætt sig við, að sambandið væri heitið eftir einu ríki af mörgum eða öðru af tveimur.

Þannig heitir Þýzkaland, sem í eru 26 sjálfstæð ríki, meðal annars 4 konungsríki, þýzka ríkið, enda þó að ekkert af ríkjunum heiti líku nafni.

Og svissneska sambandið, sem í eru 22 smáríki, er heitið eftir einu ríkja-anna, og enda einu af minni ríkjunum. Í sambandslögum Austurríkis og Ungverjalands frá 21. Des. 1867 er samband beggja ríkjanna kallað „Austurríkisveldi“, og var og er þó fullkomið jafnræði milli þeirra ríkja.

Að því er réttmæti orðanna „*rikjasamband*“ (Statsforbund eða Statsforbindelse), „*sáttmáli*“ (Overenskomst) og „*sameiginleg mál*“ snertir, má vísa til ritstjóra „Ísafoldar“ sjálf. Í orðabók, sem kend er við Jónas Jónasson en

B. J. eignar sér í formálanum, er „Statsforbund“ lagt út með „*rikjasamband*“ og „Overenskomst“ með „*sáttmáli*“. En orðatiltækið „*sameiginleg mál*“ er tekið eftir Blaðamannaávarpi hans. Hvorum er nú betur trúandi, orðabókarhöfundinum B. J. eða blaðamanninum, sem niða vill frumvarpið niður.

Og jafnmikill misskilningur er það, að gjörðardómurinn geti gjört út um ágreining, ef risa kynni um þessi orðatiltæki. Hann á eftir beinum orðum frv. að eins að skera úr því, hvort mál sé sameiginlegt eða ekki og úr engu öðru.

Annars er alveg ástæðulaust að verja frumvarp nefndarinnar.

Nefndarmenn hafa lagt öll gögn á borðið í því trausti, að allir sem skipa málum ofar en mönnum hlytu að sjá, að hér eru *alveg óþekt vildarkjör í boði*.

Og stjórnin hefir sýnt það með þingrofinu, að *hún treysti bæði góðum málstað og kjósendum að meta hann rétt*.

Kjörtímabil þjóðkjörinna alþingismanna er ekki á enda fyr en 30. Júní 1909, en alþingi á að halda 15. Febr. 1909. Stjórninni og Heimastjórnarflokknum hefði því verið innan handar að tryggja sér samþykkt frumvarpsins.

En af því að hér er um stórmikið mál að ræða og þjóðin hefir sýnt það með kosningum hvað eftir annað, að hún er vitrari og staðfastari en óhlutvandir skúmar ætla hana, þá þótti ekki takandi í mál, að ráða máli þessu til lykta án nýrra kosninga.

Og svo er vonandi að þjóðin reynist enn, enda þó að reynt hafi verið að æsa hana gegn frumv. Nefndarmennirnir

íslenzku létu aldrei bera á neinum ræða, en *ekki* um *flokksmál*. Enda flokkaríg. Og sama hefði átt að mega skal það sannast hér sem ella, að heimta af mönnum hér heima. *rétta máli* *vex* *próttur* *við* *ranglátar*

Hér er um **landsmál, þjóðarmál** að *árásir*.

Hvað kostar skilnaður.

Eftir
Gamlan þingmann.

I.

Jafnvel þó þeir sjeu sennilega mjög fáir hjer á landi, sem hugsa til skilnaðar sem stendur, og það þá aðallega ungir menn, ábyrgðarlausir, sem gjarnt er að fara meira eftir tilfinningum einum, en rólegri og skynsamlegri yfirvegun, þá verður því alls eigi neitað, að spurningin um skilnað við Dani er nú uppi. Það er eigi tilgangurinn með þessum línun, að ræða það, hvort skilnaður sje í sjálfu sjer heppilegur eða tímabær, heldur hitt, hvaða kostnað það hefur í för með sjer fyrir landið, að skilja við Dani. Hugsjónirnar geta oft verið fagrar, en þær eru því miður líka æði oft aðeins tómar skýjaborgir, af því að þær vantar — það sem er afl þeirra hluta, sem gera skal. Oss er ekki til neins að vera frjáls þjóð, lýðveldi, þó það væri trygt af stórveldunum, sem er hið fyrsta skilyrði fyrir skilnaði, ef vjer ekki erum færir um að vernda oss og

verja, og halda áfram þeim framfarafyrirtækjum, sem byrjað er á hjer innanlands, og byrja á ýmsum nýjum, sem annaðhvort koma upp eða eru bein afleiðing af því, sem þegar er komið. Hin fyrsta spurning í þessu máli hlýtur því að vera sú: hvað kostar skilnaður? Og þeirri spurningu er því nauðsynlegra að svara, sem það virðist svo, sem þeir ungu menn, sem helst hugsa um skilnað, alls eigi hafi hugmynd um það, og reyni ekki einu sinni til þess að gera sjer neina grein fyrir því. Í eftirtarandi línun skal því reynt að gera alveg óhlutdræga áætlun um það, hvað skilnaður kosti, og er gengið jafnframt út frá því, að þau gjöld innanlands, sem nú eru, breytist ekkert. Þau lækka ekkert við skilnað; það er alveg vist; en í rauninni ættu þau heldur ekki að hækka fyrir þá sök.

Í fyrsta lagi verðum vjer að verja landhelgina gegn ásóknfjölda fiskiskipa, aðallega frá þremur

stórveldum heimsins: Englandi, Frakklandi og Þýskalandi. Jeg hef heyrt menn segja, að þetta gætum vjer gert með mótorbátum, en þetta er svo mikil fjarstæða, að það er engum orðum eyðandi að því, og auk þess yrðu þá mótorbátarnir að vera margir, og þeir kosta líka peninga árið um kring. Það er kunnugt, að þótt »Islands Falk« sje hjer uppi nálega alt árið, þá eru mörg landhelgisbrot drygð, og mörg og mikil spjöll gerð á veiðarfærum manna. En væri ekki »Valurinn«, þá mundu þó brotin og spjöllin verða margfalt fleiri; alveg gengdarlaus. Það væri því stórkostleg afturför, sem alveg mundi lenda á öðrum aðalatvinnuveginum, fiskiveiðunum, ef strandvarnirnar yrðu minkaðar, og mundi brátt heyrast kvartað, sem vonlegt væri. Það getur því eigi komið til tals að hafa minna skip en »Valinn«.

»Valurinn« hefur, eftir skýrslu »Þjóðviljans«, kostað um 680 þús. kr. (Þá upphæð yrðum vjer að byrja með að fá að láni). Í vexti og fyrir fyrningu má ekki ælla minna en 7%, og er það sennilega of lágt reiknað; yrði það á ári kr. 47,600,00
Til árlegra útgjalda við skipið er veitt á fjárlögum Dana kr. 122,400,00, en svo miklu þyrftum vjer ekki að verja. Skipið er jafnframt að nokkru leyti æfingaskip fyrir hermenn. Jeg hef grenslast eftir því, hvað útgerð is-

lenskra botnvörpunga kosti, þ. e. mannahald og önnur útgerð, þar i ekki talinn fyrningarkostnaður og vextir af kaupverði, og hef fengið þær upplýsingar, að útgerðin kosti frá 6,500 til 7,000 kr. á mánuði. Varnarskip þarf meiri útbúnað og fleira fólk, og imynda jeg mjer, að ekki sje mikið i lagt, þó jeg ætli eftir þessu, að mánaðarleg útgjöld við slíkan varnarbát yrðu 9000 kr., og ef honum er haldið úti i 10 mánuði, sem er styttri tími en »Valurinn« er úti, yrði kostnaðurinn..... kr. 90,000,00
Yrði þá strandvarnarkostnaðurinn.....kr. 137,000,00

Að visu má segja, að oss standi til boða, eftir »uppkastinu«, að kosta sjálfir strandvarnirnar, og að vjer sennilega tókum þann kost, og játa jeg það satt að vera, en sá er þó munurinn, að við skilnaðinn þurfum vjer að gera það strax, á því er ekkert undanfæri, en sje samningurinn samþykktur, gerum vjer það þá, og fyrst þá, er vjer sjáum oss það fært.

Öll utanríkismálefni hafa Danir annast hingað til; þeir hafa sendiherra hjá öllum þjóðum, sem nokkuð kveður að, og þeir hafa konsúla i öllum löndum og marga i sumum; til þeirra hafa Íslendingar getað snúið sjer og fengið

leiðbeiningar og ráðleggingar. Þetta vita allir, sem nokkuð hafa ferðast, og hafa margir Íslendingar haft gagn af því, þó það hafi verið lítið þakkað, eins og margt annað.

Í rauninni þyrftum vjer 3 sendiherra, sinn hjá hverju þeirra stórvelda, sem áður voru nefnd. Sumir landvarnarmenn, sem jeg hef átt tal við, hyggja, að vjer getum komist af með einn, en það nær engri átt. Jeg hygg þó, að vjer í bráðina gætum komist af með tvo, annan, sem að staðaldri væri á Englandi, og hinn á vixl í París og Berlin. Sendiherrar vorir þyrftu, þó frá fátæku landi væru, að geta staðið nokkurnveginn jafnfætis sendiherrum annara þjóða. Þeim mætti því eigi ætla minna í laun, hvorum um sig, en 25,000 kr. á ári, og yrðu þá þessi útgjöld árlega kr. 50,000,00.

Í Danmörku kostar hver sendiherra til jafnaðar um 36,000 kr. og í Noregi nokkru meira.

Áður en jeg skil við sendiherrana, get jeg ekki leitt hjá mjer að minnast á það, að nú sem stendur þekki jeg engan Íslending, sem talar svo vel bæði frakknesku og þýsku, að hann gæti komið fram sem sendiherra, og hvað meira er: jeg þekki engan þann mann íslenskan, nú sem stendur, sem hefur svo djúpsetta stjórnmálaþekkingu, að hann geti tekist sendiherrastarf á hendur. Bæri því skilnað mjög brátt að, eins og mjer skilst að sumir landvarnarmenn óski, þá værum vjer mjög illa settir í þessu efni, en það játa jeg, að það mundi varla liða á

löngu, áður en vjer fengjum hæfa menn til þessa starfa.

Þá yrðum vjer og að hafakonsúla í ýmsum löndum. Konsúlar eru tvöskonar, útsendir eða ekki. Öll ríki senda konsúla til stærri borga í þeim löndum, er þau hafa mikil viðskifti við, og launa þeim vel. Slíka konsúla yrðum vjer að hafa að minsta kosti þrjá: einn á Spáni, annan í Danmörku og hinn þriðja í Noregi. Þeir gætu ekki haft minna í laun en 12000 kr. hver, og yrði þá að verja í þessu skyni árlega 36000 kr. Auk þess hafa allar þjóðir mýmarga konsúla úti um allan heim, og velja til þess þar búsetta menn, helst af sinni eigin þjóð, ef þess er kostur. Þessir konsúlar fá litla borgun, 1—2000 kr., og sumir enga, og verða þó nógir til, því konsúlснаfnbótin þykir virðuleg og úniformið, sem sýslaninni fylgir, glæsilegt. Nú eigum vjer Íslendingar mjög fáa landa búsetta úti um heim, og sist þá menn, er í þeirri stöðu eru, að þeir gætu tekið konsúlssýslan á hendur. Þyrftum vjer því að fá Dani eða Norðmenn til þessa. Væri þá eigi ólíklegt, að Íslendingum þætti þeir einhverntíma heldur draga taum sinna landsmanna en vor, ef um samkeppni væri að ræða, og mundi því að líkindum ekki liða á löngu, áður en útsendu konsúlunum yrði fjölgað. Hve marga konsúla vjer þyrftum, er eigi gott að segja. Jeg geri þá 5 til að byrja með, og til að fara hóflega í sakirnar, og ætla þeim upp og ofan öllum á ári 10000 kr. Þessir 5 konsúlar ættu að vera búsettir í

þessum börgum: Gentúa, Leith, Hull, Gautaborg og New-York, og er öllum auðsætt, að ef nokkur viðskifti eiga að komast á beint milli Ameríku og Íslands, er ekki hægt að hugsa sjer minna en eitt konsúlsbrot þar. Auðvitað dettur mjer ekki í hug, að vjer getum komist af með svo fáa konsúla, eða að þessi upphæð til sendiherra og konsúla, sem jeg hef stungið upp á, hrökkvi náðarnærri til, en jeg vil í þessari grein aðeins nefna hið allralægsta, sem hugsast getur.

Kostnaður við strandvörn og utanríkismálefni verður því þessi, svo lágt reiknaður sem unt er, á ári hverju:

1. Strandvarnir	kr. 137,600,00
1. Sendiherrar	— 50,000,00
3. Útsendir konsúlar —	36,000,00
4. Aðrir konsúlar ... —	10,000,00
Alls	kr. 233,600,00

II.

Við skilnaðinn hverfur að sjálf-sögðu tillagið til póstferða, 40,000 kr. á ári, sem greitt er samkvæmt 6. gr. stöðulaganna. Með þeim viðskiftum og samgöngum, sem nú eru milli Íslands og útlanda, og fara vaxandi með ári hverju, má vissulega gera ráð fyrir því, að tillag til slíkra ferða fari minkandi, en fyrst um sinn komumst vjer ekki hjá því, að greiða talsverða upphæð í þessu skyni árlega; jeg geri ráð fyrir kr. 20,000,00.

Fari skilnaður við Dani skaplega fram, og jeg sje ekki, að hann geti á annan hátt orðið, má gera ráð fyrir því, að Danir borgi oss út hið svonefnda tillag, 60,000 kr.

á ári, með höfuðstólnum. Ef svo fer, gerir það enga breytingu á fjárhag landsins, svo framarlega sem vjer setjum þá upphæð á vöxtu með minst 4% p. a., en ef vjer göngum hart að með skilnaðinn, og hálfþröngvum Dönum til skilnaðar, eins og mjer hefur skilist að hinir ungu menn, sumir hverjir, vildu og jafnvel teldu æskilegast, þá getum vjer búist við, að fá ekki þessa upphæð útborgaða, því að það er vel aðgætandi, að Danir hafa aldrei kannast við, að þetta væri rjettarkrafa; þvert á móti er það skoðað sem gjöf, og altaf talið eftir, og hefur það verið ekki hvað minst tilefni til þess, að Íslendingar hafa ekki getað haft reglulegt bróðurþel til hinnar dönsku þjóðar í heild sinni, eins og eðlilegt er, því að það er margsannað, að þetta tillag er ekki nema litid brot af því fje, sem vjer eigum hjá Dönum. Jeg geri nú samt ráð fyrir, að upphæðin verði útborguð, ef skilnaður skyldi á komast, en hins vegar verð jeg alvarlega að benda skilnaðarmönnum á, að svo getur farið, að hún fáist eigi, og þá verður enn að bæta við tekjurnar á ári hverju 60,000 kr.

Frá Danmörku er nú lagt til ritsimalagningar og reksturs milli útlanda og Íslands 54,000 kr. á ári. Tillag þetta hefur verið samþykkt og greitt með samband beggja landa fyrir augum; sambandið er nauðsynlegt skilyrði fyrir þessari fjárveitingu; falli skilyrðið niður, fellur fjárveitingin burtu. Þetta er alveg auðsætt. Af þessu tillagi má áætla, að helmingur falli á leiðina milli Hjaltlands og Fær-

eyja; yrðum vjer þá að bera sjálfir hinn helminginn eftirleiðis. Að Danir færu, vegna verslunar sinnar og viðskifta við Ísland, að leggja fje til sæsimans, er ekki líklegt, því hvorki Norðmenn nje Englendingar hafa viljað leggja neitt framlag til hans, og hafa þó báðar þær þjóðir mikla verslun og viðskifti við Ísland. Auk þess má ganga að því visu, að við skilnaðinn fari viðskifti Dana við Ísland minkandi. Af skilnaðinum leiddi því ný útgjöld til ritsimasambands við útlönd árlega kr. 27,000.00.

Danir hafa veitt fyrir þremur árum 150,000 kr. til mælinga hjer á landi, og er svo til ætlast, að 10,000 kr. sje varið árlega gegn 5,000 kr. tillagi hjeðan. Mælingamenn þessir hafa nú gert mælingar frá Hornafirði og alt vestur undir Snæfellsjökul, og ljúka sennilega við þetta svæði i sumar. Uppdráttur þeirra af landinu er einkar nákvæmur og ágætlega af hendi leystur, og er næsta ólíklegt, að hið nýja lýðveldi vildi ekki láta halda verkinu áfram. Auðvitað verður það margfalt dýrara, þegar vjer þurfum að fara kaupa menn til þessa, því sjálfir eigum vjer engan mann, sem getur framkvæmt þetta, en þennan aukna kostnað ætla jeg að best sje að láta koma fram á þann hátt, að starfið standi lengur yfir, en ekki i árlegum útgjöldum. Jeg ætla því ekki i þessu skyni árlega hærri upphæð en kr. 10,000.00.

Auk þess hafa Danir árlega varið miklu fje til mælinga á sjó, og iðulega hafa þeir verið beðnir að mæla upp innsiglingar og firði,

en jeg ætla að sleppa þessu alveg, þó að það sje fyrirsjáanlegt, að vjer eigi getum komist hjá að greiða nokkurt fje i þessu skyni.

Íslenska visindamenn og bókmentir hafa Danir stutt drjúgum til margra ára; þannig hafa þeir próf. Þorv. Thoroddsen, landskjalavörður dr. Jón Þorkelsson og cand. mag. Bogi Melsteð haft styrk úr ríkissjóði; á núgildandi fjárlögum Dana er veitt i þessu skyni kr. 4,100. Þessa upphæð yrðum vjer að sjálfsgöðu að borga eftirleiðis úr landssjóði.

Þá er loks stúdentastyrkurinn. Jeg veit, að margur muni segja: »Hann má gjarnan fara; hann hefur oftart gert meiri skaða en gott«. Jú, að visu, en það er ekki Dönum að kenna, þó að Íslendingar hafi vanbrúkað styrkinn, farið i hundana og komið heim aftur, oft með líkamlega kvilla, sem leggjast þungt á þá, þegar aldur færast yfir þá, og jafnvel gerir þá að »Kleppsmat«. Og þó utanfarir íslenskra stúdenta til Hafnarháskóla leggist niður, þá mætti það þó engan veginn eiga sjer stað, að íslenskir námsmenn eigi leituðu til útlendra háskóla sjer til frekari mentunar. Hitt væri sú afturför i voru andlegu lífi, sem mundi setja oss á bekk með skrælingjum. En það þarf ekki að eyða frekari orðum um þetta. Það dettur engum manni i hug að afnema utanferðir námsmanna, en þá verður líka landsjóður að hlaupa undir baggann með styrk. Þegar athuguð er tala þeirra stúdenta, sem árlega leita til Hafnar, hve mikinn styrk þeir fá þar, og að 600 kr. af kommuni-

teti renna beint til prestaskólans, en að þetta auðvitað fellur burt við skilnaðinn, þá hygg jeg, að það sje sist of hátt að ætla þessa upphæð árlega 10,000 kr.

Kostnaður við strandvörn og utanrikismálefni var, eins og sýnt var fram á i fyrsta hluta þessarar greinar, kr. 233,600,00

Við þetta bætist samkvæmt framan-sögðu :

1. Til pósthverða	—	20,000,00
2. — ritsimasam-		
bands	—	27,000,00
3. Til landmælinga	—	10,000,00
4. Visindamanna-		
styrkur.....	—	4,100,00
5. Til utanfarar		
námsmanna.....	—	10,000,00
Alls		kr. 304,700,00

Þetta kostar þá skilnaður við Dani í beinhörðum peningum: þrjú hundruð þúsund krónur. Þessa upphæð verða landsmenn að leggja á sig í viðbót við það, sem þeir nú gjalda, og í viðbót við þær skattaálögur, sem skattaneftin er að búa til. Sje íbúatala gerð 82 þúsund, verða það tæpar 4 krónur á mann. Eftir því sem skattaneftinni telst til, koma 17 krónur á hvern mann í landinu eftir skattafrumvörpum hennar. Við skilnaðinn verða þá gjöldin 21 króna á hvert mannsbarn í landinu; það er talsvert hár skattur, eftir því, sem talið er til í öðrum löndum, en hann er eigi ókleifur.

Jeg hef gert undanfarandi áætlun svo lága sem unt er, svo lága í sumum greinum, t. a. m, strandvörnina, að það er ekkert viðlit, að hún fáið fyrir það, sem jeg hef gert,

ef hún á að vera í nokkru lagi. Tölur minar eru engar öfgar eða grýlur, og þær verða ekki hraktar með frekjufullum gífuryrðum eða tómum staðhæfingum. Jeg gæti útlistað hvern einstakan lið nokkru nánara, en hjer er gert, og er reiðubúinn til að gera það, ef sámileg mótmæli koma gegn áætlun minni.

Bein aukin útgjöld Íslands við skilnað frá Danmörku yrðu 300-000 krónur, en óbeinlínis yrði landið enn fremur fyrir miklu tapi fyrst í stað, og skal nánari grein gerð fyrir því í næsta og síðasta kafla.

III.

Það er ekki svo litill peningahagur, sem landsjóður hefur haft af því árlega síðan 1871 að standa á þann hátt í sambandi við rikissjóð, að geta fengið útborgað úr honum sjerhvað það, er landsjóður hefur þurft að greiða erlendis, og nota hann í milligöngu milli pósthjóða annara landa. Hvort heldur er til brúargerða, simalagninga eða annara mannvirkja þarf landsjóður árlega að kaupa marga muni erlendis, og það hefur haft allmikinn sparnað og hægðarauka í för með sjer, að hafa innhlaup í rikissjóð til slíkra borgana.

Það eru og mikil þægindi og sparnaður sólginn í því fyrir ýmsa menn, er erlendis dvelja, mánuðum saman og árum saman, er laun eða einhvern fjárfstyrk hafa af landsjóði, að geta fengið það fje sitt útborgað úr rikissjóðnum.

Hver, sem hefur kynt sjer landsreikningana, mun komast að raun

um það, að landssjóður og ríkissjóðurinn hafa árlega haft mjög mikil viðskifti, og að Ísland hefur haft stóran hag af þeim viðskiftum.

Það mun ekki vera sjerlega langt frá því, að Ísland hafi að meðaltali notað um 300 þúsund krónur árlega *vaxtalaust* af fje ríkissjóðs, og það eru þó óneitanlega ekki svo litil hlunnindi.

Það er enginn efi á því, að það er sambandinu við Danmörku að þakka, að Landsbankinn hefur getað komist að þeim samningum við Landmandsbankann í Kaupmannahöfn, að mega skulda honum árlega stórfje — svo numið hefur á síðari árum, samkvæmt reikningunum, mörgum hundruðum þúsunda. Einmitt fyrir það hefur Landsbankinn getað greitt langtum meira fyrir öllum innanlandsviðskipum, en hann ella mundi hafa getað, og hefur það vafalaust komið sjer einkar vel nú síðustu missirin, þegar lánveitingar þrotu svo mjög í hlutabankanum.

Sá hagnaður og það hagræði, sem landsmenn hafa haft af þessu, er ef til vill ómetanlegt.

Stofnun og störf hlutabankans má og vafalaust einnig telja sambandinu að þakka, því að aðalupphæð hlutafjárins var frá Danmörku. Reynt var þá að safna hlutum meðal Englendinga, en tókst ekki.

Því mun enginn þora að neita, að sá góði rekspölur, er atvinnuvegir vorir hafa komist í á síðustu árum, sje mjög bankastofnun þessari að þakka, með því að veltufje Landsbankans var að

mestu í útlán komið, þá er hlutabankinn byrjaði.

Veðdeild Landsbankans hefur lánað landsmönnum yfir 4 milljónir króna, í mjög hentugum og tiltölulega mjög ódýrum lánum. Þetta hefur hún getað gert einungis af þeim ástæðum, að hepnast hefur að fá markað fyrir bankavaxtabrjefin í Danmörku. Það er enginn efi á því, að þessi markaður er einungis sambandi voru við Danmörku að þakka, því að enn hefur ekki hepnast að selja stórbjóðunum eitt einasta af bankavaxtabrjefunum, — þær líta ekki við verðbrjefum slíkra smælingja sem vjer erum, nema gegn tilteknu veði, t. a. m. tolltekjum landsjóðs, sem þær mundu þá vilja sjálfar hafa umsjón með.

Þessi markaður bankavaxtabrjefanna í Danmörku hefur verið oss til ómetanlegs hagnaðar, því að varla mundi einn þriðjungur bankavaxtabrjefanna hafa selst að öðrum kosti.

Það eru og hlunnindi, sem eru sambandinu að þakka, að islenskir fræðimenn hafa rjett til embætta í Danmörku, og að þetta sjeu rjettindi, sem þó nokkurs virði sjeu fyrir isl. fræðimenn, sjest best á því, að nú munu vist 15 Íslendingar vera í embættum í Danmörku.

Allar fræðslustofnanir í Danmörku, sem eru margar og fjölbreyttar, standa Íslendingum opnar, og fylgir þar með oft og tíðum greiður aðgangur að ýmsum styrkveitingum, sem fátækum Íslendingum hefur komið mjög vel og þeir hafa getað óspart notað sjer.

Enginn getur neitað því, að alt þetta er mjög mikils virði fyrir okkar fátæka þjóðfjélag, og ýmsilegt fleira mætti til nefna.

Þannig má benda á það, að Reykjavíkurbúar mundu þurfa að greiða 25—40 þúsund krónum meira á ári hverju í brunabótagjald af húseignum sinum, en þeir greiða nú.

Ef vjer slitum samband við Dani, mundi brunabótafjélag hinna dönsku kaupstaða, sem Rvík er nú í fjelagi við, vafalaust segja Rvík upp þeim fjélagsskap. Mundi brunabóttagjald af húsum í Rvík þá verða að hækka úr tæpum 20/∞, sem það er nú, upp í 5—7, jafnvel 10/∞, því að engin útlend fjélög fást til að váttryggja húseignir á Íslandi fyrir lægra iðgjald; og ekki líklegt, að innlent brunabótafjélag mundi þora að hafa iðgjald lægra en hjer er tekid til, ekki sist, ef erlend brunabótafjélög neita Íslandi um endurtrygging — nema þá með einhverjum afarkostum — eins og nú er helst útlit fyrir, samkvæmt yfirlýsingum þeirra.

Þetta yrði allþungur skattur fyrir húseigendur í Reykjavík, 25 til 40 þúsund kr. á ári.

En þó er eftir að telja það, sem er langsamlega mikilsverðast — og það er hin *óbeina* vernd, sem vjer njótum einmitt í skjóli Danmerkur.

Það hefur oft verið gert lítið úr vernd Dana, og látið klingja, að þeir sjeu svo aumir og smáir, að þeir geti ekki einu sinni verndað sjálfa sig, hvað þá heldur oss hjer úti í ringhafi.

En þetta er hin mesta grunnhygni.

Að visu er herafli Dana ekki mikill nje sterkur, hvorki á sjó nje landi, og það er að sjálfsögðu ekki hann, sem vjer njótum aðallega verndar af. Heldur er það að þakka áliti því, sem danska þjóðin nýtur meðal þjóðanna fyrir mentun og atorku, visindi, listir og margt fleira, og kynsæld konungsstettarinnar.

Þessu tvennu er það aðallega að þakka, að engum getur haldist það uppi, að heita neinum stórkostlegum ribbaldskap, hvorki við Dani nje heldur við oss, svo lengi sem vjer erum í sambandi við Danmörku. Varðskipunum hjer við land tekst auðvitað ekki að fanga alla sökudólga og gengur ekki ætíð vel að höndla þá, sem brjóta lög vor og sópa fiskimið vor og eyðileggja veiðarfæri vor. En þá fyrst mundi kasta tölfunum, er vjer værum sjálfir teknir við. Þeir fara, þessir sjóræningjar, eins langt eins og þeir þora. Varðskipin þurfa mjög oft að skjóta til þeirra 3, 4, 5 kúlum, áður en þeir gefast upp, og að þeir þá gefast upp er því að kenna, eða að þakka, að sökudólgarnir vita það, að varðskipin mundu þora að skjóta kúlu beint á þá, ef þeir ekki hlýddu, af því að varðskipin tilheyrja þjóð, sem stórþjóðirnar bera virðingu fyrir, þótt hún sje smá og magnlítill, og getur því fengið lög og rjettindi sín og bandamanna sinna virt af stærri þjóðunum.

Ef vjer værum einir um hituna, mundi varðskip, er vjer gerðum

út, enda þótt Guðm. Hannesson væri aðmírall á því, *aldrei* voga að skjóta kúlu á lögbrjótandi skip annara þjóða, því að slíkar aðfarir mundu beint setja oss í gæsluvarðhald annara þjóða, og svífta oss gersamlega frelsi voru. Þetta mundu ribbaldar sjóarins uppgötva og reikna út á auga-bragði, vaða hjer um fiskimið vor öldungis að geðþótta sínum og traðka lög vor gersamlega; þeir mundu vaða um eggver vor og varplönd, rænandi og ruplandi og skjótandi og hirða sauðfje vort og nautgripi, í því skálkaskjóli, að hver gætum ekki varið oss, og það mundi verða að vettugi virt, þótt stjórn vor færi að klaga og klaga. Þetta alt er öldungis eins vist eins og 2 og 2 eru 4; því að það er ekkert annað en óttinn fyrir refs-

ingu, sem heldur frá ribbaldaskapurslaralýð þeim, er kemur upp að ströndum landsins á fiskiflota annara þjóða, en engri fiskiskútu mundi varðbátur, sem önnur eins kotþjóð eins og hver gerðum út, skjóta skelk í bringu. Fiskimið vor og fiskisældin við Ísland eru orðin alþjóð kunn á síðustu áratugum, og það er einbeittur ásetningur erlendra þjóða, að sópa handa sjer svo miklu af þeirri auðlegð, sem auðið er með öllu móti, leyfilegu og óleyfilegu. Það er enginn annars bróðir í leik, þegar ágirndin er annars vegar. Það er ekki til neins að reyna að loka augunum fyrir þessum sannleika og öllum þeim afleiðingum, sem þessu fylgja.

Þetta er sá háski, sem vofir yfir oss.

Hvað vilja andstæðingarnir?

Sumir þeirra þykjast vilja *skilnað*.

En það getur ekki verið alvörumál hugsandi manna.

Íslenzkt þjóðerni mundi ekki verða langlíft, ef skilnaður yrði milli landanna innan skamms.

Ísland er að mörgu leyti eftirsóknarvert land. Sjórinn í kringum það er meiri auðsuppspretta en nokkur gullnáma. Fossarnir þess eru sterkari en nokkur annar vinnukraftur. Og auk þess á það ótal hafnir, sem aldrei leggja eða ís bagar á annan hátt, en þeirra sakna enda sum stórveldin. Það tjáir ekki að vitna í það, að Ísland var sjálfstætt ríki fyrir rúmum 600 árum. Þá þektust lands- og sjávarkostir þess ekki. Þá langaði engan í slík gæði. Og þá var enginn herskipafloti til, ekkert nema opnir bátar, en hafið jafnstórt og nú.

Þar að auki leiddi af skilnaði slíkur *kostnaður, sem landinu er ókleyft að bera* um ófyrirsjáanlegan tíma.

Og loks er væntanlega enginn svo blindaður, að hann sjái ekki, hve óendanlega *hægra það hlyti að vera að ná fullum skilnaði eftir frumvarpinu*, er viðurkennir að Íslendingar hafi

fullan rétt yfir öllum málum sínum, en eftir því fyrirkomulagi sem nú er, frelsisskamti Dana 1871 eða hjálendusjálfstæðinu eftir stöðulögunum.

Aðrir segja, að *núverandi fyrirkomulag sé betra en frumvarpið*.

En það getur heldur ekki verið alvara, þegar þess er gætt, að það segja *þeir menn, sem leynt og ljóst hafa lastað þetta fyrirkomulag*, síðan það komst á, og játa þó öðrum þræði, að nefndin hafi „*stórmikið afrekað*“ og unnið „*fósturjörð vorri ómetanlegt gagn*“, eins og Björn Jónsson sagði á borgarafundinum 2. þ. m. og margir aðrir játuðu þar með öðrum orðum, t. d. Kr. Jónsson háyfirdómari o. fl.

En hvorug þessara andmæla eru hættuleg. Þau eru altof gagnsæ, til þess að nokkur skynsamur óvilhallur maður renni þeim niður.

Hinir mennirnir eru miklu hættulegri, sem *þykjast fylgja frumvarpinu að miklu leyti*, en ráða til að breyta því eða fresta samþykkt þess.

Þeir sjá það, að það er ekki sigurvænlegt að ganga á móti jafngóðu,

frumvarpi, og taka því á sig krók þar sem hinir fara beint.

Frestunarmennirnir ganga upp í þeirri dul, að almenningur sé í raupinni afturhaldssamur. Það er sem sé margreynt bragð allra afturhaldsmanna, að reyna að draga það mál á langinn, sem þá vantar rök til að riða niður. Svona fóru þeir að ráði sínu um símamálið og setningu millilanda-nefndarinnar. Og svona fara þeir altaf að ráði sínu.

Breytingamennirnir hugsa ekki út í það, eða látast ekki trúá því, að alt situr við sama keip, þann keip, sem þeir þó ekki látast vilja, ef ráð þeirra verða ofan á. Þeir vita það ekki eða látast ekki trúá því, að ríkisþingið tekur enga breytingu í mál og ættu þeir þó ekki að hafa gleymt þjóðfundarreynslunni.

Með konungsbréfi 23. Sept. 1848 var Íslendingum heitið því, að ekki skyldi verða tekið ákvæði um stöðu þeirra í ríkinu, að þeim fornspurðum. Og til að binda enda á þetta heit, var þjóðfundurinn haldinn 1851. En þó að konungsfulltrúi sliti fundinum að *ástæðulausu*, áður en fundurinn gat lýst álitinu sínu, þá fór samt svo, að Íslendingar fengu aldrei líkt tækifæri aftur, og börðust þó fyrir því í 20 ár, heldur var stöðulögunum þröngvað upp á þá, að þeim fornspurðum.

Hversu miklu meiri líkur eru þá ekki nú fyrir því, að bera mundi að sama brunni, ef *Íslendingar sjálfir sleptu nú sjálfgefnu tækifæri*.

Það er ekki að eins líklegt. Það er fullkomlega áreiðanlegt. Dönsku nefnd-

armennirnir drógu enga dul á það, að þeir væru vel ánægðir með það fyrirkomulag sem er, og sum dönsk blóð eru farin að hlakka yfir væntanlegu falli frumvarpsins.

Nú situr að völdum í Danmörku oss góðviljuð stjórn. Nú höfum vér samhugð bæði Dana og annara þjóða. Tökum vér ekki frumvarpinu, er öllum horfum spilt. Meira að segja, þá liggur við borð, að Danir *snúi við blaðinu*.

Þá sæti í bezta falli alt við sama, við það ástand, sem þessir frestunar- og breytingamenn hafa kallað ólíft við.

Þeir menn, sem ráða til frestunar eða breytinga vilja því í rauninni ekkert annað en núverandi ástand.

Þeir eru því sannnefndir *ihaldsmenn*, *afturhaldsmenn*.

Og þann lit hafa þeir flestir sýnt í öllum þeim mörgu framfaramálum, sem borin hafa verið fram til sigurs síðan 1904.

En maður hafði búist við, að þessi um innanlandspólitíkina næði ekki til sambandsmálsins.

Og það skal líka fyllilega viðurkennt, að margir af helztu mönnum minni hlutans hafa heitið frumvarpinu fullu fylgi. Af slíkum mönnum má nefna: *Guðmund Magnússon* lækni, *Halldór Danielsson* bæjarfógeta, *Jón Jenson**) yfirdómara og *Jón Jónsson* sagnfræðing.

Nöfn þessara manna og margra annara spá góðu um það, að það verði ekki kosið eftir gömlu flokkaskiftingunni í haust, heldur eftir því hvorum megin þingmannaefni skipa sér, með eða móti frumvarpinu.

*) Jón Jenson sagði sig ásamt fleiri mönnum úr Landvörn, á fundi er haldinn var 4. Júní, og hafði talað þar mjög ákveðið fyrir frumvarpinu óbreyttu.

Prentsmidjan Gutenberg — 1908.

